

ZSENGE TERMÉS

A Honismereti Szövetség és a Békés Megyei Karácsonyi János Honismereti Egyesület 2009. október 26–29-e között Gyulán szervezte meg a XIV. Országos Ifjúsági Honismereti Akadémiát, aminek témája: *Családom története – Családfám* volt.

A meghívó levél hangsúlyozta, hogy identitásunkhoz, önmeghatározásunkhoz nagyon fontos, ha tudjuk, honnan jövünk, kik voltak az őseink, hogyan éltek, mit tettek hazájukért, közösségükért, saját családjukért. „Ézért szüleiteket, nagyszüleiteket, rokonaitokat kikérdezve tudjatok meg minél többet családotok múltjáról. Szüleitek, nagyszüleitek és korábbi felmenőitek életéről. Írjátok meg mindazt, amit tőlük vagy újságokból, könyvekből összegyűjtöttetek. Őseitek foglalkozásáról, életük fontos eseményeiről, arról pl., hogy a történelmi események hogyan érintették őket. A legtöbb család őrzi a régi, hivatalos okmányokat, pl. születési, házassági vagy halotti anyakönyvi lapokat, kivonatokat, különböző igazolványokat, ingatlanok adásvételi szerződéseit, őrzi az egyes családtagok levelezését, fényképeit. Ezek felkutatása sokban segíthet nektek dolgozatotok, előadásotok összeállításában.

A következőkben az ott elhangzott előadásokból közlünk néhányat.

Bartha Éva

Szilágysomlyó történelmi emlékei

Városunk egyik büszkesége az óváros központjában álló Báthori-vár. Helyén korábban valószínűleg már a XV-ik században komoly, megerősített kúria állott. A majdnem négyszögletes alaprajzú, négy oldalról beépített épületegyüttest az évek során állandóan erősítették. A várkastély további építésére vonatkozó adatok IV. Báthori István korából származnak, ugyanis az apa halála után a hatalmas birtok a három fiúra, Andrásra, Kristófra, és Istvánra maradt. Szilágysomlyó 1550-től 1594-ig virágzott, István állandóan szépítgette, építette. A történészek szerint IV. Báthori Istvánt tekinthetjük a somlyói vár építőjének. Báthori Kristóf fia, Zsigmond építette 1592-ben a vár legszebb, ma is fennálló részét, a reneszánsz kaput. A kapu feletti kettős címeren a pajzsban kivehető a sárkány. A nagyon megrongált Báthori-címerben Báthori Zsigmond nevének kettős kezdőbetűje látható, és egy évszám, ami vita tárgya: 1592 vagy 1597.

A következő, történelmet idéző emlék a *Sólyomkő*, mely nemcsak kiránduló-, de történelmi emlékekkel rendelkező hely is. Sólyomkő a városdéli oldalán, a Csorba utca végétől kissé keletre fekszik. Furcsa formája olyan, amilyenek az időjárás formálta évmilliók során. A szájhagyomány szerint az 1920-as években a kő teteje tele volt sólyomfészkekkel, de azután a „tekerő kölykök” kipusztították őket, és azóta sem lakják sólymok a kő tetejét. De miért lett Sólyomkő a neve? A legenda így szól. A régi időkben a tatárok körülvették Somlyóvárát és minden áron el akarták foglalni. Ostrom alá vették hogy hozzájussanak a várban lévő kincsekhez. A védők hosszú ideig helytálltak, nagy veszteséget okozván az ellenségnek. Kitűnt hősiességével egy Sólyom nevű katona, aki kiváló nyilas volt. Míg a várban elfogyott az élelem, a várbeli nép magához szedte az értéktárgyait és a várból kivezető alagúton felszökött a Magura rengetegeibe. A tatárok utánuk eredtek. Az ősvény a Csorgó patak mentén, a Sólyomkő mellett visz kelet felé. A várbeliek ezen az ősvényen megmenekültek nyomukban a tatárokkal. A kifáradt menekülőket a tatárok lassan beérték. Hogy társaik megmeneküljenek, Sólyom a szikla mögé húzódott és a szűk ősvényen felfelé igyekvő tatárokat egyenként a nyilával lelőtte. A megmenekült várbeliek a tatárok eltakarodása után, e sziklát megmentőjükről Sólyomkőnek nevezték el.

Nagyon fontos és kiemelkedő építményünk a *katolikus templom*. A déli torony alatti bejárat ajtaja felett körbe vésva a következő felirat áll (latinból fordítva): *Ezt a művet a méltóságos somlyói Báthori István erdélyi vajda készítette*. A templom belső diadalívét a Báthoriak sárkányfogas címerének két oldalán *SB* – azaz Stefanus Bathory – 1532 olvasható. Az évszázadok folyamán a templomhoz többször

hozzátoldanak, építenek és renoválják. A Báthoriak építómunkájának eredménye a római katolikus templom is. Ez a város legrégebben alapított katolikus temploma, de pontos adatok hiányában a története csak hézagosan követhető. A kőszikla alatti kiszögélés a város szívében már kezdetől fogva szent helye a településnek.

A református parókiához kötődően egy legendát szeretnék elmesélni. A török szultán a régi időkben a magurai úton vonult hadaival, hogy Erdélyt elfoglalja. Vele volt a leánya is, aki az úton szerzett betegségben meghalt, itt a Magura tetején. A szultán elrendelte a temetést, és a leány mellé temettette kincseit is, összesen 42 ládával. Így szól a legenda. A mohamedán szokás szerint a holttestet összes vagyontárgyával együtt temették el, ugyanis félték hogy a halott szelleme éjjel visszatér és bántja azt, aki elvette a kincseit. A Magura erdeiben található egy körülbelül 170 cm hosszú, 56 cm széles és 12 cm vastag szürkésfehér kő, mindenki úgy tudja, hogy ez a szultán leányának a sírköve. Pedig a kővön török írásnak nincs nyoma, viszont egy hatalmas M betű van belefárgva. 1896-ban vésették, a millénium évében, amikor ezen a helyen felállították. Ezt igazolja a kő két oldalára ültetett két erdelyi fenyő. Közülük az egyik már kiszáradt.

Az emlékkövet 1919 után ledöntötték, valószínű hogy szét is akarták törni, erre utal a rajta látható ütések nyoma. Szerencsére sikertelen volt a próbálkozás, s azóta ott fekdűt elfeledve. Még most is ott lenne, ha 2006-ban a XVI. számú Báthori István cserkészcsapat lelkes közönsége fel nem kutatja és a református parókia udvarára le nem szállítja. Most ott várja sorsának jobbra fordulását. Ezek voltak azok a történelmi helyek, amelyek a várost a történelmi fontosságú Szilágysomlyóvá teszik.

Klaudi Zsófia és Tímea Boglárka

Családfakutatás a gyakorlatban

„A történelem ismétli önmagát.” Bizonyára mindenki ismeri ezt a szólást. Kissé elcsépelet ugyan, mégis, a világméretű, népeket befolyásoló eseményekben számtalan példát találhatunk rá. Amikor elkezdtem foglalkozni családom történetével, az a gondolat foglalkoztatott leginkább, hogy ez az állítás vajon igaz-e az én családomra? Élt-e benne olyan személy, akinek hasonlítok, akinek a hibáit újra elkövetem? Általában mindenki a saját útját akarja járni az életben, de vajon milyen életutat jártak az én őseim? Tanulhatok-e az életükből? Nekem ezért fontos a családfakutatás, hogy meg tudjam válaszolni ezeket a kérdéseket. Mostanában, a kamaszkor végén, még inkább foglalkoztat a kérdés, ki vagyok én? Úgy érzem, hogy erre igazán biztos feleletet csak akkor tudok adni, ha ismerem a múltamat.

Hogyan is láttam hozzá a munkához? Először végiggondoltam lehetséges forrásaimat. Véleményem szerint a *legfontosabb a szóbeliség*. Ne várjunk a még élő rokonaink kikérdezésével, hiszen a hivatalos dokumentumok lapjain nincsenek leírva a családi anekdoták, nagyszüleink, dédszüleink saját története, gondolatai. De ha már csak írásos források állnak rendelkezésre, akkor az anyakönyvek bejegyzései, az anyakönyvi kivonatok igen meghatározóak. Mivel 1895-ig csak egyházi anyakönyvezés létezett, és mert ezt egyházanként külön-külön tették, megnehezítheti a munkánkat, ha nem tudunk elődeink vallási hovatartozásáról. A padlásokon megőrzött régi iskolai bizonyítványokat nézve, nemcsak elődeink jegyei, értékelései miatt szaladhat egy-egy halvány mosoly a szánk szélére, hanem fontos információkhoz is juthatunk. A levelek, esetleg egyéb dokumentumok is segíthetik munkánkat. A temetők sem elhanyagolható források, letisztítva a sírokra rakódott port és kiolvasva a már rég kifakult betűket, eltávozott rokonainkra bukkanhatunk. A nevek azonban csak akkor válnak igazán kézzelfoghatóvá, amikor előkerülnek a régi fényképek, és az eddig talán még soha nem látott arcok hirtelen összekapcsolódnak a már jól ismert nevekkkel.

Ezek alapján munkámat nagymamám kikérdezésével kezdtem. Persze már rengeteg történetet hallottam tőle, hiszen családi összejöveteleken, kiskoromban nyaralások alkalmával, már sokat elmesélt nekem, de az igazat megvallva, csak most váltak igazán érthetővé a történetei. Írásos dokumentumokat is a nagymamám bonyhádi házában találtam, így különböző kitüntetések a munkájukért. Véralásért nagypapám kapott számos kitüntetést, mert 0-s vércsoportú vére volt, és mindenki számára használhatták a véré, ezért gyakran ment vért adni, hogy segíthessen. Sajnos ezt a vércsoportot senki sem örökölte tőle a családban.

A legjelentősebb családi dokumentumok azonban a Bibliák.

Az 1800–1900-as években a családnak asszonyai Bibliájuk első, illetve utolsó oldalain igyekeztek minden fontosabb adatot feljegyezni, így a születések, halálozások időpontját megőrizték az utókor számára, vagyis, mondhatni, számomra. Elmondhatom, hogy az emberekhez hasonlóan a család könyveinek is viszonylag kalandos életük volt. A második világháború után, mikor a német származású – vagy ahogy mindenki nevezi: sváb – családot vissza akarták telepíteni Németországba, első állomás-ként Mórásra vitették őket, és minden vagyonukat elkobozták. Csak kevés holmit vihettek magukkal, a Bibliák a házban maradtak. Néhány hét „száműzetés” után azonban hazatérhettek, de házaikat és értékeiket nem kapták vissza. De a felvidékiek azonban, akik megkapták az otthonukat, ezt a pár könyvet visszaadták, mert német nyelvűek lévén, nem tudták azokat használni. Három Bibliánkban találtam használhatóbb adatokat.

Ha kinyitjuk őket, teleirt oldalakat találunk. A kézírás néhány helyen ugya már kissé elmosódott, de szerencsére a legtöbb beírás még olvasható. A német nyelvű feljegyzésekben, aki tanult németül, észrevehet néhány súlyos hibát. Ez annak köszönhető, hogy a sváb családokban szájról-szájra öröklődött a nyelv, soha nem tanulták az ún. irodalmi németet. A magyar nyelv hatása is jelentkezik a szavakon, ez látszik például az év, azaz Jahre, szó elírásán, amelyet -ah helyett -á-val írtak.

Az előadásom címében szereplő négy családdal fogok a továbbiakban foglalkozni, tagjaik életútjával, egy-egy számomra érdekesnek tűnő történettel.

Elsőként a szívemhez legközelebb állóról, a Schattmann-családról szólok. Eddig ötgenerációnyi Schattmann Józsefet sikerült találnom, az utolsó József a nagybátyám. Sajnos nem volt alkalmam, hogy erről az ágról bővebben beszélhessek idősebb rokonaimmal, hiszen nagypapám meghalt még jóval születésem előtt, de nagymamától és édesapámtól számos információt kaptam. A Schattmannok három generáción át Lázli erdejében éltek és dolgoztak mint erdészek. Ezt a hagyományt nagypapám szakította meg, aki először középszintű közgazdász végzettséget szerzett, majd a kisvejkéi TSZ-ben dolgozott, miután nagymamával Závodra költöztek, de mindemellett anyakönyvvezetői feladatokat is ellátott. Édesapám a közgazdász vonalat vitte tovább, a Pécsi Tudományegyetemen szerzett diplomát. De hogy a hölgyekről is szó essék, ebben az időben még nem volt jellemző a dolgozó nő, bár ha belegondolunk, a házimunka ellátása egy erdő közepén felér a legkomolyabb fizikai munkákkal. Ilyen életet élt déd-nagymamám, Póth Teréz, akivel előfordult, hogy több tucat madarat kellett megtisztítania, ha azt hozták haza a férfiak ebéd gyanánt, illetve a puskát is tudta használni, hiszen azzal jelzett az erdőben dolgozó férfiaknak, ha valami történt otthon.

Nagymamának azonban már volt állása, szintén a kisvejkéi TSZ-ben. És mert nagymamám született nevén Mőszmer Éva, így el is értünk a második családig. Mindkét Mőszmer János eredeti szakmáját tekintve köműves volt és Závodon élt. Id. Mőszmer János harcolt és meghalt az első világháborúban, fia a második világháborúban harcolt, de neki sikerült hazatérni, igaz, téli időben több napig feküdt a csataterén sebesülten és súlyosan meg is betegedett. Foglalkozását tekintve útkaparó volt, ez annyit jelentett, hogy a Závod-Tevel közötti út karbantartását végezte, összeszedte a kidőlt fákat, lekaszálta a fűvet. Állásának köszönhetően nemcsak orvosi biztosítást kapott, hanem a szénát haza is vihette az állatainak, illetve a fát fűtőanyagként.

Szintén nagymamám ágából származik a következő két család, a Dorn és a Streitenberger család. Dorn Miklós Amerikába ment szerencsét próbálni, de súlyosan megbetegedett és csak annyi pénz sikerült összegyűjtenie, hogy hazautazhasson, majd hazaérve meg is halt. Neki nem sikerült az „amerikai álom” megvalósítása, bár nem ő volt az egyetlen, aki így járt. Fia, Dorn Márton férfiszabóként végzett Pécsen. Az első súlyosabb betegség hozzá köthető. Asztmás volt, és amikor családot Mórásra költöztették és barlangi lakásokat kaptak lakhelyül, felesége mindent megtett férje egészségéért. A bíró elé járult, aki átengedte nekik a háza mellett lévő lakást, de cserében Streitenberger Margit a bírói ház körüli munkákat vállalta el, Dorn Márton pedig, férfiszabó lévén, ruhákat varrt az előljárónak. Mindez azonban kis ár volt ahhoz képest, hogy ezzel a lakással tulajdonképpen az életét mentették meg. Streitenberger Ádám szintén egyfajta rendellenességgel született, süketnéma volt. Tantestületi felügyelő édesapjának köszönhetően azonban járhatott iskolába, megtanulhatott írni és olvasni. Ez azért volt fontos, mert a mai modern jelbeszédet ők még nem alkalmazták, így az írás megnyitotta előtte a kommunikáció kapuját. Végül – hogy megint a hölgyekre kerüljön a sor – szeretnék pár szóval megemlékezni szép- anyámról, Streitenberger Margitiról. Feltételezéseim szerint ő lehet a már korábban említett Bibliák feljegyzéseinek egyik szerzője. Azért engedtem meg magamnak ezt az elgondolást, mert az egyik Bibliában találtam „unsere Mutter”, illetve „unsere Fater” (édesanyánk és édesapánk) halálára vonatkozó bejegyzéseket, és a már kész családfára visszavezetve és behelyettesítve a neveket, minden bizonnyal tőle származnak ezek a fontos iratok. Nagymamám is gyakran emlegeti őt példaként, mert anyja korai halá-

la és anyagi okok miatt, már tizenöt évesen férjhez ment, ami mai szemmel nézve különlegességnek számít, akkoriban azonban teljesen természetes volt.

Kutatómunkám ideiglenes befejezésével, még nem tudok minden kérdésemre bizonyossággal válaszolni, de úgy érzem, minél jobban ismerem a múltat, annál jobban tudom elhelyezni magam a jelenben. Véleményem szerint a családfakutatás olyan, mint a véget nem érő utazás. Felszállunk a vonatra, az elkezd velünk száguldani, majd utazásunk megállóinál újabb és újabb nevekkal, évszámokkal, rokonkapcsolatokkal találkozunk, de végállomás soha sincs. Az igazat megvallva, nem is szeretnék leszállni erről a vonatról. Hihetetlen, magával ragadó élmény, amikor hosszú kutatás után rábukkanunk egy hasonló névre, és kicsit tovább kutatva rájövünk, hogy ő is egy elődünk, és ezzel mi egy kicsit „ő is vagyunk”, hiszen tőle származunk. Mindezekért tartom én, személy szerint, fontosnak a családfakutatást, múltunk megismerését, amelynek segítségével és az idő multával, talán az összes kérdésünkre választ kapunk.

Felkészítő tanár: *Dr. Gesztesi Enikő*

Schattmann Dorka

Családom története

A kutatásban még nem igazán számított „mesternek”, hiszen csak nemrég kezdtem hozzá az információszerzéshez. Bő egy hónapom volt arra, hogy minél többet megtudjak a családom származásáról. Több forrást használtam, közülük leghasznosabb talán a szóbeliség volt. Gondoljunk csak bele! Mi is emlékszünk a nagyszüleinkre, a nagyszüleink is emlékeznek a sajátjukra, és így már az ükszüleikig eljuthatunk. Emellett a sírköveket és a fényképeket is megkerestem és elemeztem: ezek a pontos évszámok meghatározásában segítenek. A fényképek segítségével tudtam meg, mikor házasodtak össze az ükszüleim és a dédszüleim. Mikor rokonaim megtudták, hogy családfakutatással kezdtem el foglalkozni, a minap két újságcikket adtak segítségül. Ezekben a dédszüleim nyilatkoztak, sok pontos információt tudtam meg a kitelepítésükről.

A család történetében az apai ágot szeretném részletezni, mivel az anyai ágról nem sokat sikerült megtudnom, amiben közrejátszott, hogy a nagyszülők elváltak. Viszont az apai ágról mindkét nagyszülőm családtörténetéről sok mindent megtudtam.

Nagyapám történetével szeretném kezdeni. Az ükszüleim (Schneider János és Wiedeman Magdolna) nem Magyarországon születtek, hanem a németországi Raben településen. Ez a tény abban nehezítette dolgomat, hogy a kutatások során a feljebb nemzedékeket nem tudtam ki nyomozni. Még a dédszüleim (Holczer János és Schneider Anna) is ezen a településen születtek, azonban az első világháború után jobbnak látták életüket Magyarországon folytatni. Így kerültek a Tolna megyei Kakasdra. Nagyapám már itt született, itt járta ki az iskolát is. Ekkor az iskola nem olyan volt, mint most. A diákok többsége nem végzett egyetemet vagy főiskolát, hanem a 6. osztály elvégzése után, 12 évesen már dolgoztak. Ezt a nehéz sorsot fokozta a kitelepítés, ami a II. világháború után következett be. Nagyapám visszaemlékezése alapján az egész dobszóval kezdődött. Ezt követően mindenki a legelőre sietett, itt közölték, hogy mi fog történni velük, majd elvették minden értéküket és a házukat is. Sok esetben még a családokat is elválasztották egymástól. Egy kis batyúval a hátukon indultak el Lengyel községébe. Az út hosszú volt és fárasztó, mivel megszábták, hogy mikor lehet megállni, pihenni, és azt is, hogy mennyi időre.

Nagyapám

Itt azonban nem érezték jól magukat, rossz soruk volt, szőkésre készültek. Először a közelben levő erdőbe futottak. Itt egy kicsit eltévedtek, majd kikötöttek Kisvejken, ahol egy szőlősben kellett éjszákázniuk, majd másnap elindultak Kakasd irányába. Miután visszaérkeztek, kaptak egy házat, amelyben több család élt együtt.

Nagyanyám

Nagymamám története és élete másként alakult. Űkszüleim már Kakasdon születtek, ahol űknagyapám volt a falu bírója. Nagymamám Kakasdon járt iskolába, itt azonban csak három osztályt végzett el, mert váratlanul bekövetkezett a kitelepítés. Az egész 1947. augusztus 19-én kezdődött. Először dédanyámat a Szovjetunióba akarták hurcolni, de végül nem tették meg, mivel hét év alatti gyermeke volt. Az űkszüleimet és nagymamámat Bátaszékre vitték, dédanyámat és két másik lányát Kakasdon hagyták, ők azonban egyben akarták tudni a családot, és utánuk mentek. 21-én indultak el, marhavagonokban utazva. Ám annyira szerették Magyarországot, hogy a magyar zászlót egészen a határig viték magukkal. Először Pirnába, majd néhány nap múlva Weisbachba kerültek, egy paraszteszaládkhoz. Nagyon rossz sorsuk volt, „magyar cigányok”-nak nevezték őket. Nehezen tudtak megélni, mivel űkapám betegsége miatt nem dolgozhatott, így dédnagyanyám egyedül, kőötögetésből próbálta fenntartani a családot.

Mikor megtudták, hogy dédnagyapám újra otthon van (mivel addig orosz fogságban volt), elkezdték tervezni a szökésüket. 1949 januárjára meglett az ehhez szükséges pénz, de csak februárban indultak el. Először Hof városába szöktek. Itt lágerbe kerültek, ahonnan vissza akarták küldeni őket. Mivel dédnagyanyám eldobta az irataikat, nem tudtak mit kezdeni velük, így tovább folytathatták útjukat. Eljutottak Bécsbe, ahol egy osztrák úrtól menlevelet kaptak, s így érkeztek meg a határhoz. Untnak egy katonai laktanyába kerültek, ahol rendes ételt is kaptak. Ezt követte Szombathely, majd Győr és végül a budapesti Mária Terézia laktanya. Itt napi egyszeri étkezésre volt lehetőségük, a gyerekeknek még kenyéret sem adtak. A börtönből dédnagyapám segítségével jutottak ki, arra hivatkozva, hogy ő katona. Március 30-án, 712 nap után ismét Kakasdra kerültek. A börtön után az űkszüleim vigyáztak nagyszüleimre és testvéreire, míg a dédszüleim napszámosként dolgoztak, pont azon a földön, ami korábban az övék volt.

Végezetül azt tartom fontosnak, azt emelném ki, hogy a rokonaim mindig is magyarnak vallották magukat, és mindig hangsúlyozták, hogy ők nem hazaárulók.

Felkészítő tanár: Dr. Gesztesi Enikő

Holczer Mónika

Család, házasság, genetika

A család ősi intézmény, amely évezredek óta valamennyi kultúrában létezett valamilyen formában. A család az egyén és a társadalom közti közvetítő kiscsoport. A családi közösséghez tartozás kialakítja az ún. családi identitást, amelyet kollektív szimbólumokkal is kifejezésre juttatunk, mint például a családi név viselése.

A modern családmodell gyökerei a XVIII–XIX. századig, a felvilágosodás koráig nyúlnak vissza. Ekkor kezdett kialakulni a polgári intimitás, a szabadidő, a tulajdonképpeni magánélet.¹

Ennek több összetevője van, s ha a családi szemszögre szorítkozunk, akkor két igen lényeges elemet kell kiemelnünk. Az egyik változás a házastársak közötti kapcsolatra vonatkozik. Míg korábban a házasság intézménye a családok közötti megállapodást, anyagi javakat szolgált, mostanra kezdett az új szemlélet meghonosodni, miszerint fontos, hogy a házas felek szeressék egymást. Ez persze társadalmi rangtól is függött, az uralkodói és felső rétegekben ez a nézőpont nem kaphatott súlyt, míg az alacsonyabb társadalmi rangú családoknál már a XVIII. századi levelezésekben olvashatunk olyan apai intést, miszerint a fiú nézze meg jól, hogy olyan nőt válasszon asszonyának, akit szeret is, és ne csak a hozományra legyen figyelemmel.

A másik változás a gyerekek helyzetében mutatkozott. Persze ez is társadalmi osztálytól függött, de a felvilágosodás korának hozadéka az a nézet, miszerint a gyerekek nem „miniatűr felnőttek”, így a szülők gyerekekhez való hozzáállása, nevelésük az évtizedek során átalakult, s a mai „modern” nézet felé kezdett közelíteni.²

¹ Girán János–Ligeti György: Szociológiai alapismeretek. Comenius BT. Pécs 2000. 140. old.

² Ugyanott 142. old.

A XX. században teljesebben ki a változások, meghaladva a korábbi erkölcsi rendet. Megnőtt a házasságkötést megelőző kapcsolatok száma, módosultak a nemi magatartások, normák, ennek alapja volt a fogamzásgátlás ipari méretekre rúgó üzlete és az ezzel járó szabadabb szexualitás.

A családtagok száma lecsökkent. Nem csak arra gondolok itt, hogy a generációk szétváltak, a nagyszülöktől külön fészket épített a család, hanem a családonkénti gyermekek száma is megcsappant.

A legnyilvánvalóbb változás a válások nagy számában ütközik ki. Míg korábban vallási, erkölcsi bűnnek tartották a válást, a XX. században, főképp a II. világháború után a procedúra egyszerűsödésével már nem tekintették annak. Választási lehetőséggé nőtte ki magát, a társadalom szépen lassan elfogadta a jelenséget. Mi sem mutatja ezt jobban, mint hogy Magyarországon 1880-ban minden századik házasság végződött válással, 1980-ban pedig vidéken minden negyedik, a fővárosban minden második házasság fulladt válásba.³

Talán a válások nagy száma idézte elő a hazánkban egyre nagyobb, elterjedtebb élettársi kapcsolatokat. Mutatja ezt, hogy Magyarországon a gyermekek 35%-a már házasságon kívül született.⁴ Több szociológiai vizsgálat megállapította, hogy ezek a kapcsolatok sem tartósabbak a házasságnál, csak ebben az esetben nincs válási-jogi procedúra.

Az együttélés hagyományos formáját, a házasságot koronként szokásjogi, vallási vagy épp törvényi alapon szabályozták. Így a házasságkötésnek mindig voltak korlátai, például, ha valamelyik fél kiskorú, eretnek, nincs józan ítélőképessége vagy éppen nem katolikus. A rokonok közötti házasságot sem engedélyezték: kezdetben hetedizigleni rokonok között, majd az 1215-ös lateráni zsinaton a negyediziglenig való rokonok közötti házasságot tiltották. Ma a polgári törvénykönyv szabályozza a rokonok közötti házastársi viszonyt. A téma nagyon időszerű, ugyanis 2009. szeptember végén fogadta el az országgyűlés az új Polgári Törvénykönyvet. Ebbe a családjogra vonatkozóan olyan módosítás került, ami morális és genetikai kérdéseket pedzeget. Jelenleg még csak jegyzői engedéllyel házasodhat valaki a testvére leszármazottjaival. A jogalkotók szerint azonban a jegyzőktől nem várható el, hogy ilyen kérdésben döntsenek, ezért ezt a rokoni kapcsolatot törölték a tiltó listáról. Tehát engedélyezetté válik, hogy valaki a testvére gyermekével házasságra lépjen.⁵

Pedig minél közelebbi rokonok a házastársak, annál nagyobb az esély, hogy utódaik génhibásak lesznek. Ugyanis a közös ősektől származó emberek azonos helyen hordozzák a kromoszómán a lapangó hibás géneket, így nagyobb az esély, hogy azok utódaikban összetalálkoznak. A nagybácsi–unokahúg és a nagynéni–unokaöcs esetében a génállomány 25%-a azonos, így ebben az esetben az utódoknak 8–10% esélyük van az esetleges genetikai terheltségre (elsősorban értelmi fogyatékosra).⁶ Tehát a beltenyésztés komoly szellemi visszamaradás veszélyét vonhatja maga után.

A történelem során számos példa int a rokonok közötti házasság veszélyeire, ami főleg az arisztokrata és uralkodócsaládok körében volt ismert. Az elsőfokú rokonok közötti szexuális kapcsolat eé gyereknemzés ritka, de még az egyiptomi fáraók között is akadt erre néhány példa a XVIII. dinasztián belül, ami az uralkodócsalád kihalását eredményezte.⁷

A másod- és harmadfokú rokonok közötti veszedelmes viszonyokra jó példa a spanyol Habsburg-ház. 1527–1661-ig, azaz II. Fülöp és II. Károly születése között a spanyol királyi családban az élve született 34 gyermekből 10 meghalt, mielőtt betöltötte volna első évét, 17 gyermek, a megszületettek fele pedig 10 éves kora előtt halálozott el.⁸ Mi ennek az oka?

1516 és 1700 között a dinasztia tagjai egymás között házasodtak, a belterjes házasságkötések célja a hatalom és a vagyon megőrzése volt. Kétszáz év alatt megkötött 11 frigyből 9 unokatestvérek, másodunokatestvérek vagy nagybácsi és unokahúg között kötötték.

<i>Király</i>	<i>Királynő</i>	<i>Rokonsági fok</i>
I. Fülöp (1478–1506)	Johanna (kasztíliai és aragóniai)	harmadik unokatestvérek
I. Károly (1500–1558)	Izabella (portugál)	első unokatestvérek
II. Fülöp (1527–1598)	Mária (portugál)	duplán első unokatestvérek

³ *Paládi-Kovács Attila* (szerk.): Magyar Néprajz VIII. k., Akadémia kiadó, Bp. 2000. 664. old.

⁴ *Albert József-Leveleki Magdolna*: Szociológiai alapismeretek. Veszprém 2008. 117. old.

⁵ *Jobbágyi Gábor*: Személyi és családi jog. Szent István Társulat. Bp. 2000. 279. old.

⁶ *Dr. Czeizel Endre*: Családfa: Honnan jöttünk, mik vagyunk, hová megyünk? Kossuth, Bp. 1992.

⁷ Ugyanott.

⁸ <http://www.plosone.org/article/info%3Adoi%2F10.1371%2Fjournal.pone.0005174>

	Mária (Tudor)	másodunokatestvérek
	Erzsébet (Valois)	távoli rokonok
III. Fülöp (1578–1621)	Anna (Ausztriai)	nagybácsi–unokahúg
IV. Fülöp (1605–1665)	Margit (Ausztriai)	másodunokatestvérek
	Erzsébet (Bourbon)	harmadik unokatestvérek
	Marianna (Ausztriai)	nagybácsi–unokahúg
II. Károly (1661–1700)	Mária Lujza (orleans-i)	másodfokú unokatestvérek
	Mária Anna (pfalz-neuburgi)	távoli rokonok

II. Károly az utolsó uralkodó. Mit tudunk róla? Kisbabaként „nagyfejű” és gyenge tüdejű volt, beszélni csak 4 éves korára tanult meg, járni pedig 8 esztendőskoráig sem tudott. Alacsony, sovány és gyenge termetű volt. Kevéssé figyelt a körülötte zajló eseményekre, ami szellemi visszamaradottság, az abulia (akarthiány) miatt volt. Házasságai gyermektelenek voltak, 18 évesen nősült először, felesége Mária Lujza korai magömlésről panaszkodott, második házasságát 29 évesen kötötte, s az új ara, Mária Anna már impotensként nyilatkozik a királyról. Károly mindennapjait nehezítették az időnkénti gyomor- és bélpanaszok, 30 éves korára úgy nézett ki, mint egy aggastyán, testét ödéma borította. 39 évesen halt meg, utolsó évében már nem tudott felállni, görcsös, rángó rohamai és hallucinációi voltak.

Hogyan korcsosulhatott el ennyire szervezete? A tudósok megállapították, hogy a tünetek két örökölt betegségre vezethetők vissza. Az egyik az agyalapi mirigy nem megfelelő működése, ami a hormontermelést tökéletlenül szabályozta, ez vezetett a szellemi (idegrendszeri) és testi (anyagcsere) visszamaradottsághoz. A másik betegség a veséjében jelentkezett, savkiválasztó képességük jelentősen lecsökkent, így megnőtt a savszint a vérben. Ez az elváltozás az izmok gyengeségét, a csontok fájdalmas ellágyulását, görbülését, deformálódását váltotta ki.

Tehát a genetika komolyan hat az egyén életmódjára, életvezetésére, párválasztására, gyermekvállalására, pályaválasztására, tanulási ambícióira – egész sorsára. Mondhatni „a vérben van”, amit úgy lehet értelmezni, hogy az ember fizikai-lelki állapota és az ebből fakadó sorsa a véren keresztül genetikailag erősen meghatározott. Ennél fogva bizonyos betegségek vagy rossz tulajdonságok hatványozottan lehetnek jelen a rokonok leszármazottainak életében.

Természetesen a kiragadott példákon kívül is találhatóak a történelemben hasonló esetek. Bizonyára előfordult alacsony rangú, egyszerű emberek körében is, csak arról nem születtek történeti feljegyzések. Ezek megismerésére szolgál a családfakutatás. Idős rokonok, egyházi feljegyzések, levéltári anyagok lehetőséget adnak arra, hogy mindenki megismerje családjának történetét, ami sok érdekességet rejthet magában, mindemellett egy sor hasznos információt adhat a család génállományát illetően. Így a manapság divatosság is váló családfakutatások egyik tanulsága lehet: a múlt előrevetíti a jövőt.

Munkácsi Katalin Fruzsina

Bitskey Aladár, az egeri úszósport büszkesége

Bitskey Aladár (1905–1991) ahhoz az első nagy egeri úszógenerációhoz tartozott, akik ismertté és elismertté tették Eger Európában és szerte a világban. Nemzedékek nőttek fel a kezei alatt és tanultak meg úszni Ali bácsitól, hiszen még 80 évesen is ott volt a medence szélén, vagy a régi fedett uszoda kismedencéjében, ahol az első métereket tettük meg. Ő volt az egeri úszásoktatás első számú mestere. Abban az időben, az 1920-as években ugyanis nem Budapest, hanem Eger volt az úszás fővárosa Magyarországon. De miért is olyan fontosak a sportsikerek a magyarok számára az első világháború után?

Bitskey Aladár

Az 1920. június 4-i trianoni békeszerződés következtében hazánk elvesztette hatalmi pozícióját, méltóságát és fontos, a magyar nép számára történelmi jelentőségű országrészeket is. Több millió magyar került át a trianoni határokon túlra és szakadt el az anyaországtól. A hadsereg létszámát csupán 35 ezer főben maximalizálták. Bethlen István miniszterelnöksége alatt sikerült belépni a Népszövetségbe 1923-ban, de az antant gazdasági és politikai ellenőrzése továbbra is sújtotta az országot.

Az országban revíziós propaganda alakult ki: Klebelsberg Kunó kultuszminiszter mindent megtehetett azért, hogy a propagált magyar kultúrfőlényt a Kárpát-medencében valósággá tegye, ami összekapcsolódott a Szent István-i állameszmével. Minisztersége alatt az országban fejlődött az oktatás. Az 1926-os népiskolai törvény hatására 10%-ra csökkent az analfabétizmus. Jelentős fejlődés következett be a közép-, illetve felsőoktatásban is. A középiskolákat differenciálták és az elitképzést számos külföldön létrehozott kulturális intézet is segítette. Ehhez szervesen kapcsolódik a magyar sportélet felvirágoztatása is. Hiszen a kultuszminiszter szerint az oktatás és a sport töltötte be a honvédelem szerepét a Trianon utáni Magyarországon. Ezen belül kezdett a magyar úszósport fejlődni, melynek fellegvára Eger lett.

A Bányi-uszoda

elkezdődtek az ország és Közép-Európa első korszerű, 50 méteres versenyszodájának kivitelezési munkálatai. Egy évvel később, 1925. június 1-jén átadták az egeri versenyszodát. Érdekessége, hogy y természetes hőforrásra épült, melynek vizét a török korban is használták a város lakosai. Mivel az uszoda vize télen sem fagyott be, így az úszók ekkor is tudtak edzeni. Kiváló eredményeiket részben a megnövekedett edzésszámnak is köszönheték. További érdekesség, hogy az uszoda szabálytalan alakú, mivel követi a természetes forrás alakját, valamint a medence alja nem betonozott, hanem kavicsal borított.

Ebben az uszodában edzett a fiatal Bitskey Aladár is, a kiváló sportoló és katonatiszt, a tiszteletré méltó polgár és a nem utolsósorban a város, a Bányi-uszoda, és mindenki Ali bácsija. Fia, dr. Bitskey István így emlékezik vissza édesapjára és annak szavaira: „A helytállás embere volt a sportban, a munkában, az ifjúság nevelésében és helytállás hűségben ehhez a városhoz, Magyarországhoz, a magyar sporthoz.”

Tösgyökeres egeri család gyermekeként született Eger városában. Középiskolai tanulmányait a jól ismert Dobó István Gimnáziumban fejezte be. Majd a Ludovika Akadémiát elvégezve, a katonai pályát választotta élethivatásának. Részt vett a második világháborúban, főtisztként szerelt le 1945-ben, ezt követően a megpróbáltatások időszaka következett családjá számára is.

Az akkori hatalom osztályidegennek tekintette, és családjával együtt kitelepítette szülővárosából. Túrva a megpróbáltatást mégis Egerbe tért vissza, amikor arra lehetőség nyílt, és az úszás mestereként vált ismerté. A mindig elvű Bitskey Aladárt az 1956-os forradalom után politikai nézeteiért börtönbüntetés várta.

Négy év múlva, kiszabadulva ismétlően e városba tért vissza. Ismét az uszoda partján, több ezer gyermek tanítómestereként állt helyt az úszásért, a sportért és az ifjúság neveléséért. Megközelítően 30 000 gyermeket tanított meg úszni, családokon belül több nemzedékkel szerettette meg e sportot. Egészen haláláig dolgozott e nemes feladaton. Személyéhez kapcsolhatók olyan sportnagyságok, akik nemcsak megtanultak tőle úszni, de azt folytatva indulhattak el a világsíker felé az olimpiai dobogó legfelső fokáig.

Mit mond a sporttörténelem Bitskey Aladáról, az úszóról, a világsíkeret elérte sportemberről? Nagy úszógeneráció tagjaként vált ismerté. Már 10 évesen versenyzett és 17 évesen vidéki bajnok, 18 évesen pedig Magyarország úszóbajnoka lett. Bátyja, Zoltán 1924-es párizsi olimpiai részvételét követ-

A Bányi István nevét viselő nyitott uszoda és annak környéke nagyon sok változáson ment át az elmúlt századokban. Az első egeri szabadtéri fürdőt 1856-ban építették a mai versenyszoda (Bányi István Sportuszoda) helyén. 1924-ben Bányi Géza, városi főmérnök, Bányi István, kiváló egeri úszó édesapja újabb nagyszabású terv megvalósításába fogott:

A Bitskey Aladár-uszoda Egerben

ső vidéki csapat vehetett részt Magyarország első osztályú vízilabda-bajnokságában. Nagyra becsült személyiségét a következő szavakkal értékelték szobrának felavatásakor: „Ezt a sportsikert ma is őrzi ez a város. Őrzi az a sportmúzeum, melynek alapkövetélete ő maga is szorgalmazta, és a gyűjteményt relikviáival gazdagította. Őrzi ez az uszoda nevével, és a jövőt illetően őrzeni fogja itt ez a szobor, mely leleplezésre vár azzal a Bitskey-szoborral együtt, amelyről ugyanezen pillanatban hull le a lepel a már említett egricki sportmúzeumban. Várunk arra, hogy egyszer megvalósulhasson az olimpiakonok szoborparkja, melyben sportnagyságok szobrai fogják értékelni az 1000 éves város történetében a XX. század sportjának felbecsülhetetlen értékeit.”

Talapzatára helyezve a szobor ott áll a maga szikárságával a MESE (egri sportegyesület) úszódresszéjében. Bitskey Aladár küldetését az alábbiakban foglalta össze: „Higgy az úzás nagyszerűségében, versenyképességében és a sport útján való emberré válásban!” Emlékeztet arra, hogy az uszodánk története még mindig nem fejeződött be. Várják a hatalmon lévők olyan döntését, mely emberi értelembe elfogadható és egybehangzó alkotni akarást eredményez a Bárány-uszoda felújítása és korszerűsítése érdekében.

Pazarlás és meggondolatlanság volna, ha Eger történeti belvárosa elvesztené a legimpozánsabb, ma már 84 éves, Közép-Európában elsőnek megépült versenyuszodáját, ami műemlékértékű is egyben.

Felkészítő tanár: *Katona Istvánné*

Mészáros Eszter – Pelyhe Zsolt – Simon Stella – Malik Vivien

Forrás: Egri Sportmúzeum – *Herber Attila, Martos Ida, Moss László, Tisza László: Történelem (6.)* – Internet

Bitskey Aladár mellszobra